

Rodová dimenzia predvstupovej pomoci Európskej únie na Slovensku

Lívia Bíziková
Jarmila Filadelfiová

ASPEKT[®]

HEINRICH BÖLL STIFTUNG

Vydalo Zájumové združenie žien Aspekt, Mýtna 38, 811 07 Bratislava v roku 2005.

aspekt@aspekt.sk, www.aspekt.sk

Táto správa je súčasťou spoločného projektu Aspektu a Gender studies, o. p. s. (Praha, Česká republika), ktorá vyšla v marci v roku 2005: Bíziková, L. - Filadelfiová, J. - Králiková, A. - Sokačová, L.: *Gender dimension of the EU pre-accession instruments. Case study on the Slovak Republic and the Czech Republic*. Aspekt, Bratislava a Gender studies, o. p. s., Praha, 38 s.

Obsah

Prečo je to dôležité?	3
O autorkách	4
Najvýznamnejšie kroky počas prístupového procesu Slovenska do EÚ	5
Rodová dimenzia v národných stratégiách a akčných plánoch	5
Predvstupové nástroje EÚ	6
Národný program Phare	7
Národné priority programu Phare na Slovensku	7
Hodnotenie projektových formulárov programu Phare.....	9
Rodová dimenzia vo vybraných projektoch Phare.....	10
Horizontálne programy Phare.....	10
Malé projekty Phare – rodová dimenzia	12
Rodová dimenzia v projektovom formulári	12
Analýza podporených projektov.....	12
Nástroje EÚ po vstupe Slovenska do EÚ	16
Prechodný fond.....	16
Legislatíva EÚ a Slovenska pre štrukturálne fondy.....	17
Anketa o rodovej rovnosti a gender mainstreamingu v organizačných štruktúrach pre európske fondy.....	18
Čo sme sa naučili a čo nás čaká (a neminie)	25

Prečo je to dôležité?

Úvod

Hodnotenie udalostí z minulosti môže byť veľmi užitočné z pohľadu budúcich rozhodnutí. Samozrejme, minulé rozhodnutia už nemôžeme zmeniť, ale ich dôsledky pretrvávajú ešte niekoľko rokov. Ak tieto rozhodnutia hodnotíme z pohľadu vynaložených finančných prostriedkov na úrovni projektov a programov, je osožné skúmať, na aké priority a akým spôsobom boli tieto prostriedky prerozdelené.

Príprava kandidátskych krajín na členstvo v Európskej únii (EÚ) otvorila pre tieto krajiny nové možnosti. Počas prístupového procesu mali krajiny možnosť získať podporu z prostriedkov EÚ vo forme predvstupovej pomoci na financovanie inštitucionálneho rozvoja a budovania infraštruktúry. Tieto nástroje pomoci boli po vstupe do EÚ nahradené štrukturálnymi fondmi.

Ekonomické dopady týchto finančných nástrojov boli pomerne dôkladne preskúmané. Projekty podporené z predvstupových fondov, ale aj budúce projekty zo štrukturálnych fondov majú pomerne výrazný sociálny dopad, a to tak na národnej, ako aj na regionálnej úrovni. Pretože v spoločnosti existujú rodové roly a stereotypy, sociálne dopady jednotlivých projektov neboli na mužov a ženy rovnaké. Navyše, chýbajúca rodová dimenzia môže v priebehu realizácie projektov viesť k podpore zachovávanania alebo k prehlbovaniu existujúcich rodových nerovností.

V spoločnom česko-slovenskom projekte, ktorý sa začal v roku 2004, sme sa zamerali na rodovú analýzu programových dokumentov a vybraných agentúr, ktoré poskytujú granty na konkrétne projekty z prostriedkov EÚ. Do hodnotenia sme sa usilovali zahrnúť celý projektový cyklus - od prijatých programových dokumentov až po podporené projekty na národnej a regionálnej úrovni.

Realizovaný projekt bol prvou iniciatívou na otvorenie otázok týkajúcich sa participácie žien na predvstupovej i následnej štandardnej pomoci EÚ. Cieľom tejto záverečnej správy je iniciovanie diskusie o rodovej dimenzii fondov EÚ, o uplatňovaní princípu rovnosti príležitostí a o gender mainstreamingu (uplatňovaní rodového pohľadu) vo všetkých nástrojoch a programoch EÚ, nielen v tých, ktoré sa priamo sústreďujú na podporu ľudských práv a na podporu rovnosti príležitostí žien a mužov.

Výsledky analýzy sú zhrnuté v záverečných odporúčaniach, ktoré sú určené predovšetkým dvom cieľovým skupinám: súčasným prístupovým krajinám (aby sa vyhli našim omylom) a národným a regionálnym koordinátorkám a koordinátorom pomoci zo štrukturálnych fondov a Kohézneho fondu.

Budeme rady, ak verejnosť alebo členky a členovia cieľových skupín poskytnú k predloženej správe svoje pripomienky a prípadné otázky.

Lívia Bíziková
Aspekt

Alena Králiková
Gender studies

O autorkách

Prom. soc. Jarmila Filadefiová (1956) ukončila štúdium v odbore sociológia na Univerzite Komenského v roku 1979. Do roku 1993 pracovala na Sociologickom ústave Slovenskej akadémie vied. Od roku 1994 pracuje v Stredisku pre štúdium práce a rodiny (predtým Medzinárodné stredisko pre štúdium rodiny). Vo svojej práci sa zaoberá hlavne problémami týkajúcimi sa demografie, rodiny a rovnosti príležitostí. Je autorkou viacerých vedeckých publikácií a článkov a zúčastnila sa na viacerých národných a medzinárodných výskumných projektoch, ako napr. Možnosti a limity rodiny v súčasnej Európe (1993-1995), Rodina a obec v strednej Európe (1995-1997), Situácia detí a mladých ľudí na Slovensku: problémy a perspektívy (1995-1996), Týrané deti ako sociálny problém (1997-1998), Ženy v politike (1998-2000), Reflexia súčasnej demografickej situácie v rodinnej a sociálnej politike krajín strednej a východnej Európy (1998-2000), Ona a On na Slovensku II. (1999-2000), Ženy v politike (1998-2000) a Domáce násilie na Slovensku (2001-2003).

Jarmila Filadefiová spolupracuje s Aspektom na projekte a publikáciách týkajúcich sa rodového auditu a účasti žien v politike.

RNDr. Lívia Bíziková, PhD (1975) ukončila štúdium v odbore matematika a biológia na Prírodovedeckej fakulte Univerzity Komenského v roku 1999. V roku 2004 na Ekonomickej univerzite v Bratislave úspešne obhájila dizertačnú prácu zameranú na ekonomické dôsledky zmeny klímy na Slovensku. Za túto prácu jej bolo udelené čestné uznanie v súťaži Vedec roku 2004. Počas svojho štúdia sa aktívne zúčastnila viacerých medzinárodných konferencií, seminárov a štipendijných pobytov.

Od roku 2001 pracuje na Prognostickom ústave Slovenskej akadémie vied. Vo svojej práci sa zaoberá hlavne problémami týkajúcimi sa ekonomických a sociálnych dôsledkov problémov životného prostredia a aj otázkami rovnosti príležitostí.

Lívia Bíziková okrem rodového auditu spolupracuje aj v rámci informačného a dokumentačného centra Aspektu.

Najvýznamnejšie kroky počas prístupového procesu Slovenska do EÚ

Prístupový proces Slovenska do EÚ sa začal v roku 1993 na Kodanskom summite (podpísaním *Európskej dohody o pridružení*). Samotné rozširovanie EÚ sa začalo v roku 1998 rokovaním o vstupe so šiestimi kandidátskymi krajinami. Slovensko, v dôsledku negatívneho vnímania politiky vtedajšieho slovenského premiéra Vladimíra Mečiara, však medzi nimi nebolo (vzťahy SR a EÚ boli upravené tzv. *Partnerstvom pre vstup SR do EÚ*). Na základe výsledkov volieb v polovici roku 1998 sa zmenila reprezentácia krajiny a následne v roku 1999 počas Helsinského summitu EÚ akceptovala Slovensko ako kandidáta na členstvo v EÚ a od marca 2000 sa začali oficiálne rokovania (negociačný proces). Na základe rozhodnutia Kodanského summitu v roku 2002 Slovensko úspešne zavrášilo prístupový proces. *Prístupová zmluva SR s EÚ* bola podpísaná na summite v Amsterdame v roku 2003.

Rodová dimenzia v národných stratégiách a akčných plánoch

Pri hodnotení rodovej dimenzie v prístupovom procese sme sa sústredili na monitorovanie a porovnanie toho, či a ako je otázka rodovej rovnosti prítomná v dokumentoch EÚ a na národnej úrovni. (Najvýznamnejšie dokumenty prístupového procesu SR sú zhrnuté v schránke 1.) Analýza národných dokumentov ako *Národný program pre prijatie Acquis Communautaire*, *Negociačná pozícia Slovenskej republiky* v prístupovom procese do EÚ jasne ukazujú, aké boli priority EÚ a ako ich SR premietla na národnú úroveň. Tieto dokumenty predstavujú základnú stratégiu na prijatie princípov EÚ a, žiaľ, nezmieňujú sa o rodovej rovnosti a rovnosti príležitostí.

Schránka 1. Základné dokumenty týkajúce sa vstupu SR do EÚ	
Rok	Dokument
1993	• <i>‘Európska dohoda o pridružení’</i> (podpísaná 4.10.1993, vstúpila do platnosti 1.2.1995)
1995	• <i>‘Prihláška SR do EÚ’</i> (odovzdaná 27.6.1995 na zasadnutí Európskej rady v Cannes) • <i>‘Memorandum Vlády Slovenskej Republiky’</i> , ktorým sa získanie plného členstva v EÚ deklarovalo ako strategický cieľ Slovenska.
1997	• <i>‘Partnerstvo pre vstup SR do EÚ’</i> (zamerané na podporu tých oblastí kodanských kritérií, v ktorých SR zaostávala, aktualizované v roku 1999 a 2001)
1998	• <i>‘Národný program pre prijatie Acquis Communautaire’</i> (bol prepracovaný v roku 1999, 2000 a 2001) • Hodnotenie pokroku: <i>Pravidelné správy o napredovaní Slovenska v prístupovom procese za roky 1998 – 2002, Súhrnná správa 2003</i>
2000	• <i>‘Negociačná pozícia Slovenskej Republiky’</i> (za 31 negociačných kapitol)
2001	• <i>‘Národný rozvojový plán 2001-2006’</i>
2002	• <i>‘Akčný plán na posilnenie administratívnych a súdnych kapacít Slovenska’</i> .
2003	• <i>Prístupová zmluva SR s EÚ’</i> (podpísaná 16.4.2003,)

Zdroj: Interim Evaluation of the European Union Phare Programme, 2004.

Analýza *Pravidelných správ o napredovaní Slovenska v prístupovom procese* poskytla možnosť sledovať meniace sa priority EÚ a ich následné plnenie/neplnenie na Slovensku v horizonte piatich rokov.

V správach o napredovaní, publikovaných v rokoch 1998 – 2002, bola otázka rovnosti príležitostí zvyčajne zahrnutá v rámci kapitoly *Zamestnanosť a sociálne veci*. Navrhované opatrenia sa sústreďovali hlavne na oblasť zamestnanosti, konkrétne na potrebu novelizácie *Zákonníka práce* (potreba implementovať príslušné smernice EÚ). Zmeny sa týkali napr. legislatívneho zákazu nerovnakého odmeňovania žien a mužov či zákazu inzerátov na pracovné ponuky, ktoré obsahujú diskriminatívne prvky (uvádzanie pohlavia, veku, otázky týkajúce sa rodinného stavu). V rámci kapitoly *Politická kritéria* sa v správe z roku 2000 uvádza, že Slovensko ratifikovalo všetky dokumenty týkajúce sa ľudských práv a ochrany menších. Správa však dodáva, že SR nevenuje dostatočnú podporu mimovládny organizáciám, ktoré sa zaoberajú ľudskými a ženskými právami. Napredovanie v otázke rovnosti príležitostí je v správe prezentované hlavne vytvorením *Národného centra pre rovnosť príležitostí žien a mužov* v roku 1997 a prijatím *Národného akčného plánu pre ženy* (z roku 1996).

Správa z roku 2001 uvádza kritické názory na implementáciu legislatívy týkajúcej sa rovnosti príležitostí a novelizáciu *Zákonníka práce*. V kapitole *Politické a občianske práva* Európska komisia (EK) poukázala predovšetkým na obmedzené napredovanie v oblasti zabránenia obchodovaniu so ženami a deťmi. Uvádza sa v nej, že SR sa vo zvýšenej miere stáva krajinou pôvodu, tranzitu i cieľovou krajinou obchodu so ženami a deťmi.

V roku 2001 EK opätovne prehodnotila napredovanie Slovenska v prístupovom procese a prijala dokument o strednodobých a dlhodobých cieľoch v *Partnerstve pre vstup so Slovenskom* (Accession Partnership with Slovakia, COM(2001)661final). Dokument ponúka aktualizované priority vzhľadom na zmeny po roku 1998. Medzi oblasti, ktoré si vyžadujú ďalšie aktivity, bol napríklad zaradený boj proti diskriminácii, zabezpečenie implementácie acquis v sociálnej oblasti týkajúcej sa zdravia a bezpečnosti pri práci, zabezpečenie rovnakého zaobchádzania so ženami a mužmi či prijatie antidiskriminačného zákona, a to aj s príslušným časovým rámcom. Dokument tiež zdôrazňuje potrebu rozširovania kapacít potrebných na implementáciu štrukturálnych fondov v oblasti zamestnanosti a sociálnej politiky, vrátane opatrení potrebných na realizáciu projektov z ESF.

Analýzy správ týkajúcich sa hodnotenia napredovania SR v prístupovom procese jasne ukázali, že za oblasť rovnosti príležitostí obsahovala len minimálne očakávania. Ekonomická a sociálna dimenzia rovnosti príležitostí bola zostručnená na otázky zmien v *Zákonníku práce* a opatrenia na zabránenie obchodovaniu so ženami a deťmi. V posledných rokoch bolo zrejmé (hlavne po roku 2000), že prijatie legislatívy nie je dostatočnou zárukou zlepšenia situácie v oblasti rovnosti príležitostí a chýbajúce opatrenia a kapacity na ich implementáciu neumožňujú v tejto oblasti pokrok. Treba zdôrazniť, že až do prijatia Prechodného fondu v roku 2004 sa žiadne predvstupové programy otázkam rovnosti príležitostí v širšej miere nevenovali. A to napriek tomu, že ich potreba bola identifikovaná už v roku 2001.

Predvstupové nástroje EÚ

Všeobecné pravidlá pre predvstupovú pomoc kandidátskym krajinám boli stanovené nariadením EK č. 622/98 a č. 3906/89 (novelizované v roku 1996, č. 753/96). Obe tieto nariadenia boli v roku 1999 nahradené novelizovanými dokumentmi EK č. 12672/99 a č. 1268/99. Dokumenty definujúce pravidlá pre

predvstupovú pomoc neobsahujú žiadne priame požiadavky na uplatňovanie rodového hľadiska a zaručenie princípu rovnosti príležitostí žien a mužov v aktivitách realizovaných v rámci predvstupovej pomoci. V dokumentoch sa uvádzajú prioritné oblasti, ktoré môžu byť predmetom podpory - napr. životné prostredie, transport, poľnohospodárstvo a regionálny rozvoj. Napriek tomu, že pre väčšinu týchto oblastí je typická rodová segregácia a podporením projektov sa mohol vytvoriť priestor na prehĺbenie existujúcich nerovností, otázka rovnosti príležitostí v nich nie je uvedená.

Národný program Phare

V snahe podporiť zmeny prebiehajúce v krajinách strednej a východnej Európy vytvorila Európska únia fond Phare. Je to najväčší programom pomoci v strednej Európe. Európska komisia ho zamerala na pomoc pri príprave kandidátskych krajín na členstvo v únii, a to poskytovaním pomoci na dve najdôležitejšie priority pri prijímaní *acquis communautaire* (pravidiel únie, ktorých dodržiavanie je záväzné pre každý členský štát): na budovanie inštitúcií a na podporu investícií pri budovaní infraštruktúry. Programovanie projektov Phare bolo ukončené v roku 2003, realizácia schválených projektov bude prebiehať ešte do roku 2006.

Na zaručenie rozvoja demokracie a zabezpečenie ľudských práv v rámci programu Phare prijala EK v roku 1999 nové nariadenie (č. 976/99). Ako jedna z 9 oblastí pre problematiku ľudských práv sa v nariadení uvádza aj rovnosť príležitostí žien a mužov ako základný predpoklad budovania demokracie - je potrebné zaručiť rovnaký prístup k rozhodovaniu v politickej, ekonomickej a sociálnej oblasti.

Pre záverečné obdobie programu Phare prijala EK v roku 2002 programový dokument, ktorý stanovuje priority na posledné obdobie programu. Tento dokument prijalo Slovensko ako zákon č. 55/2002. Prioritu z pohľadu podpory programu tvorili ciele, ktoré boli stanovené v rozvojových dokumentoch a ešte neboli splnené, ako aj prijatie opatrení potrebných na zavedenie štrukturálnych fondov a Kohézneho fondu. V tomto prípade sa v dokumente zdôrazňuje spolupráca s partnermi rozličných záujmových skupín a mimovládnych organizácií na národnej a regionálnej úrovni. Ďalej sa zdôrazňuje potreba posilniť kapacity v oblasti ľudských zdrojov a rovnosti príležitostí. V záverečnej časti dokumentu je publikovaný aj nový projektový formulár, ktorý je podrobnejšie hodnotený v nasledujúcej kapitole.

Národné priority programu Phare na Slovensku²

Medzi hlavné priority programu Phare patrí budovanie inštitúcií, ktoré majú Slovenskej republike pomôcť pri vytváraní predpokladov potrebných na posilnenie ekonomickej, riadiacej a sociálnej kapacity inštitúcií. Na tento účel sa vyčlenilo 30 % z celkového objemu financií programu. Zvyšných 70 % bolo určených na investície do posilnenia regulačnej infraštruktúry potrebnej na prijatie *acquis* a na investície potrebné na dosiahnutie ekonomickej a sociálnej súdržnosti prostredníctvom opatrení, ktoré využívajú krajiny EÚ v rámci štrukturálnych fondov.

Pri podpore investícií sa okrem cieľov zameraných na zvýšenie aktivity výrobného sektora a zlepšenie infraštruktúry súvisiacej s ekonomikou uvádza aj cieľ zameraný na posilnenie kapacity ľudských zdrojov. Tento cieľ v sebe zahŕňa:

² [dokument schválený Uznesením vlády SR č. 656 z 4. 8. 1999]

posilňovanie kapacít formou zlepšenia zamestnanosti, pomoci pri adaptácii podnikov a ich zamestnancov, posilňovanie rovnakých príležitostí pre ženy a mužov.

Takto sformulované všeobecné ciele pre Slovensko, ktoré vychádzali prevažne z dokumentov EÚ, boli detailnejšie rozpracované v tzv. *Integrovanom pláne regionálneho a sociálneho rozvoja SR pre realizáciu programu Phare* (vypracovalo MVRR SR, schválené uznesením vlády SR č. 923 z 27. 10. 1999). V *Integrovanom pláne* sú teda ďalej rozpracované jednotlivé ciele, medzi nimi aj ľudské zdroje, lenže v žiadnej časti nie je spomenutý problém rovnosti príležitostí žien a mužov. Hovorí sa síce o potrebe aktívnej politiky zamestnanosti, o rozvoji vzdelanosti v nadväznosti na trh práce, ale rodové hľadisko úplne chýba. V dokumente sa spomínajú platové rozdiely medzi jednotlivými regiónmi (uvedený rozdiel je 2170 SK). Hoci rozdiel medzi príjmami mužov a žien je vyšší, ako uvedená regionálna disproporcia, rodová štatistika v ňom úplne chyba. V dokumente úplne zlyhalo aj hodnotenie rodových problémov ako horizontálneho indikátora, čiže vo všetkých sledovaných oblastiach, a nielen v oddelenej kapitole.

Schránka 2. Vybrané priority *Integrovaného plánu regionálneho a sociálneho rozvoja Slovenskej republiky*

Dokument vypracovalo Ministerstvo výstavby a regionálneho rozvoja SR v novembri 1999 ako základný dokument, ktorý stanovuje ciele a priority predvstupovej pomoci EÚ. Celý dokument je bez rodového hľadiska, v hodnotení sa obmedzuje na celkovú populáciu. Na základe tohto dokumentu sa pridelovali granty charakterizované v nasledujúcej časti.

Dokument uvažuje o 4 strategických líniách, konkrétne ide napr. o ľudské zdroje a sociálne podporné mechanizmy, rozvoj poľnohospodárstva a vidieka. No ani v jednej z nich sa neuvažuje rodovo – špecificky. Rodové rozdiely chýbajú aj v tabuľkách, ktoré sú uvedené v prílohe.

Vo SWOT analýze pre ľudské zdroje sa v druhej kapitole o rozbore súčasnej hospodárskej situácie ako silná stránka udáva vysoká zamestnanosť žien aj mužov, ale toto je jediná rodovo špecifická zmienka. V prípade slabých stránok, ohrození a príležitostí problémy nerovností medzi mužmi a ženami uvádzané nie sú, pričom sa ľudské zdroje hodnotia z hľadiska vekového, vzdelanostného, priestorovej mobility atď., len nie z rodového. Rovnako aj prehľbovanie chudoby sa spomína bez zmienky o jej feminizácii.

Dokument formuluje 6 globálnych cieľov, z ktorých prinajmenšom v dvoch - tvorba efektívnych pracovných miest a zníženie nezamestnanosti, rozvoj vidieka a multifunkčného poľnohospodárstva - by rodový aspekt určite nemal chýbať.

V prípade špecifických cieľov, ako rozvoj malého a stredného podnikania, cestovného ruchu a poľnohospodárstva sa zdôrazňuje aj rozvoj ľudského kapitálu či tvorba pracovných miest, ale bez rodového pohľadu. Pričom práve tieto odvetvia predstavujú miesta silnej segregácie žien a sú nevyhnutné pre rozvoj vidieka, preto by bolo veľmi dôležité pridať rodové hľadisko.

Chýbajúce rodové hľadisko je viditeľné aj pri stanovovaní indikátorov, pomocou ktorých sa má sledovať úspešnosť plnenia cieľov. V prípade špecifických cieľov, ako napr. podpora rozvoja systému vzdelávania, zvýšenie pružnosti trhu práce v regiónoch, stabilizácia trhu práce a zníženie nezamestnanosti v dlhodobu zaostávajúcich regiónoch, je potrebné stanoviť špecifické indikátory, aby sa mohla zistiť ich účinnosť. V národnom dokumente sú ako príklad uvedené aj indikátory podľa metodológie EÚ, kde už sú pre programy z oblasti ľudských zdrojov a rozvoja vidieka zaradené aj rodovo – špecifické indikátory. Po týchto indikátoroch sú uvedené indikátory, ktoré boli zvolené na meranie špecifických cieľov v rámci Slovenska. Pri národných indikátoroch rodovo špecifické hľadisko opäť úplne vymizlo.

Zdroj: Ministerstvo výstavby a regionálneho rozvoja, Bratislava 1999.

Hodnotenie projektových formulárov programu Phare

Aby bolo možné zhodnotiť jednotlivé priority a stanovené ciele na úrovni projektu, je dôležité venovať pozornosť spôsobu ich zaradenia do projektového formulára. Jedným z hlavných cieľov projektového formulára je naplnenie očakávania zo strany predkladateľov projektu, že dokážu jasne a jednoducho formulovať ciele, očakávané výsledky a predpokladané dopady výsledkov projektu.

Rovnosť príležitostí žien a mužov je jednou z tých oblastí, u ktorých je dôležité si všímať dôsledky, dopady projektov. Ak nie sú požiadavky na hodnotenie dôsledkov projektu na rovnosť príležitostí priamo obsiahnuté v projektovom formulári, je pomerne naivné očakávať, že predkladatelia projektov sa týmito otázkam budú venovať dobrovoľne.

V projektovom formulári pre slovenský program Phare, vytvorenom približne v roku 2000, nie sú žiadne explicitne formulované otázky alebo požiadavky na hodnotenie dopadov projektu na ženy a mužov alebo na potrebu zabezpečenia rovnakej účasti žien a mužov vo všetkých fázach projektu. Formulár očakáva priame prepojenie na *Integrovaný plán regionálneho a sociálneho rozvoja SR pre realizáciu programu Phare*, ktorý – ako už bolo uvedené - neobsahuje žiadnu rodovú dimenziu. V záverečnej časti projektového formulára je vytvorený priestor na uvedenie analýz dopadov projektu, ako napr. dopady na životné prostredie (Environmental Impact Assessment – EIA) či pre ekonomické a technické štúdie, ale chýba akákoľvek zmienka o potrebe analýzy dopadov na rodovú dimenziu.

Schránka 3. Ako sa vysporiadať s problémom rovnosti príležitostí v projektovom formulári

Zdá sa, že veľa podávateľov projektov na Slovenku malo problém s vyplnením projektového formulára týkajúceho sa hodnotenia rovnosti príležitostí žien a mužov. Je to problém žargónu a podávatelia projektov si musia pomocou slovníka zistiť výzvam pojmu gender a gender mainstreaming.

Ak ste jedným z tejto skupiny, ponúkame vám jednoduché formulácie, ktoré môžete pri tomto bode do formulára zaradiť a Váš život bude jednoduchší:

„Princíp rovnosti príležitostí a aj opatrenia na zaručenie tohto princípu na zabezpečenie rovnakej účasti žien a mužov budú v projekte garantované.“

„Princíp rovnosti príležitostí a aj opatrenia na zaručenie tohto princípu na zabezpečenie rovnakej účasti žien a mužov budú v projekte garantované vzhľadom na výber trénerov pre tréningové programy a rovnaký počet žien a mužov medzi účastníkmi v programoch.“

Zdroj: Riis Burisch & Partner GmbH: Getting it Right 2003, Programming Phare

V novom projektovom formulári (ukončený v decembri 2002) už musia byť jednotlivé plánované projektové aktivity v súlade s novým národným rozvojovým plánom (pozri Schránku 7). Podľa neho je tiež dôležité, aby uchádzač o projekt ukázal, ako projekt prispeje k rozvoju regiónu a napĺňaniu cieľov aktuálneho rozvojového plánu. V konečnom výsledku je však situácia podobná, ako bol stav v roku 2000, keď sa chýbajúca rodová dimenzia v rámci formulovania regionálnych rozvojových cieľov prenášala na úroveň projektu. Pozitívnu zmenou oproti prechádzajúcemu formuláru je zaradenie otázky zameranej na

zabezpečenie rovnosti príležitostí (ako bude zabezpečená rovnaká účasť žien a mužov na aktivitách projektu a ako bude hodnotená miera účasti žien a mužov v rámci realizátorov projektu). Podobne sú formulované aj otázky týkajúce sa dopadov na životné prostredie, tu sa však vyžaduje podrobná charakteristika súčasného stavu, zmien a dopadov vyvolaných implementáciou projektov. Takáto postupná analýza - od hodnotenia súčasnej situácie až po zmeny navodené projektom - by bola žiaduca aj v prípade hodnotenia dopadov na rovnosť príležitostí. Bez charakteristiky súčasného stavu rodových nerovností môžu totiž nové projekty na regionálnej úrovni dokonca prispieť k ďalšiemu prehĺbeniu rodových nerovností.

Kedže zaradenie dopadov týkajúcich sa rovnosti príležitostí žien a mužov spôsobovalo podávateľom projektov problémy, v príručke pre vyplnenie projektového formulára sa uvádza návod, čo presne treba do príslušného riadku uviesť (schránka 4). Pri takomto prístupe k problému je celkom zrejmé, že hodnotenie dopadov na rovnosť príležitostí žien a mužov (Gender Impact Assessment – GIA) nemusí byť ani súčasťou novej projektovej dokumentácie.

Aby sa uplatňovanie princípu rovnosti príležitostí žien a mužov zaručilo na úrovni projektu, základnou podmienkou je zaradenie rodových indikátorov. Je viac ako zrejmé, že podávatelia projektov sa tejto otázke nebudú v širšej miere dobrovoľne venovať bez cielených a presne formulovaných otázok.

Rodová dimenzia vo vybraných projektoch Phare

Horizontálne programy Phare

Phare predstavoval jeden z troch významných finančných nástrojov predvstupovej pomoci pre prípravu kandidátskych krajín na vstup do EÚ. Popri tomto ciele sa podporou umožnili aj investície do podnikateľskej infraštruktúry, rozvoj malého a stredného podnikania a rozvoj ľudských zdrojov.

Na začiatku programu v rokoch 1998 – 1999 sa podpora sústredila na aproximáciu legislatívy Slovenska k európskej legislatíve. V tomto období sa napr. podporilo posilnenie občianskej spoločnosti a politik a inštitúcií ochraňujúcich práva menšín, posilnenie inštitúcií na kontrolu migrácie a boja s organizovanou kriminalitou či zavedenie kontrolných mechanizmov pre životné prostredie. No rozhodujúci balík finančných prostriedkov smeroval v tomto období do podpory ekonomickej transformácie a štrukturálnych reforiem - na rozvoj exportu a iniciatív na zatraktívnenie SR pre zahraničné investície, posilnenie konkurencieschopnosti a posilnenie inštitúcií a administratívnych kapacít v oblastiach ako telekomunikácie, nepriame dane alebo implementácia *acquis* pre poľnohospodárstvo. Súčasťou podpory bol aj rozvoj stratégií verejnej správy a bezpečnosti a zdravia pri práci.

Pre toto počiatkové obdobie bolo typické predovšetkým vytvorenie inštitucionálnej infraštruktúry. Žiaľ, zároveň bola typická aj minimálna pozornosť venovaná otázkam rovnosti príležitostí. Takmer vo všetkých projektových dokumentoch sa uvádza iba všeobecné konštatovanie, že projekty zaručia rovnaké príležitosti pre ženy aj pre mužov. V projekte, ktorého cieľom bola príprava na štrukturálne fondy, je otázka rovnosti príležitostí rozvinutá detailnejšie - uvádza sa, že rovnosť príležitostí bude zaručená na všetkých úrovniach projektu, čo vytvorí podmienky na uplatnenie princípu *gender mainstreaming* v regionálnej a štrukturálnej politike na Slovensku.

Na druhej strane však ani v jednom projekte nie sú prijaté žiadne opatrenia alebo indikátory, ktoré by tento princíp mohli zaručiť, alebo aspoň zmerať mieru

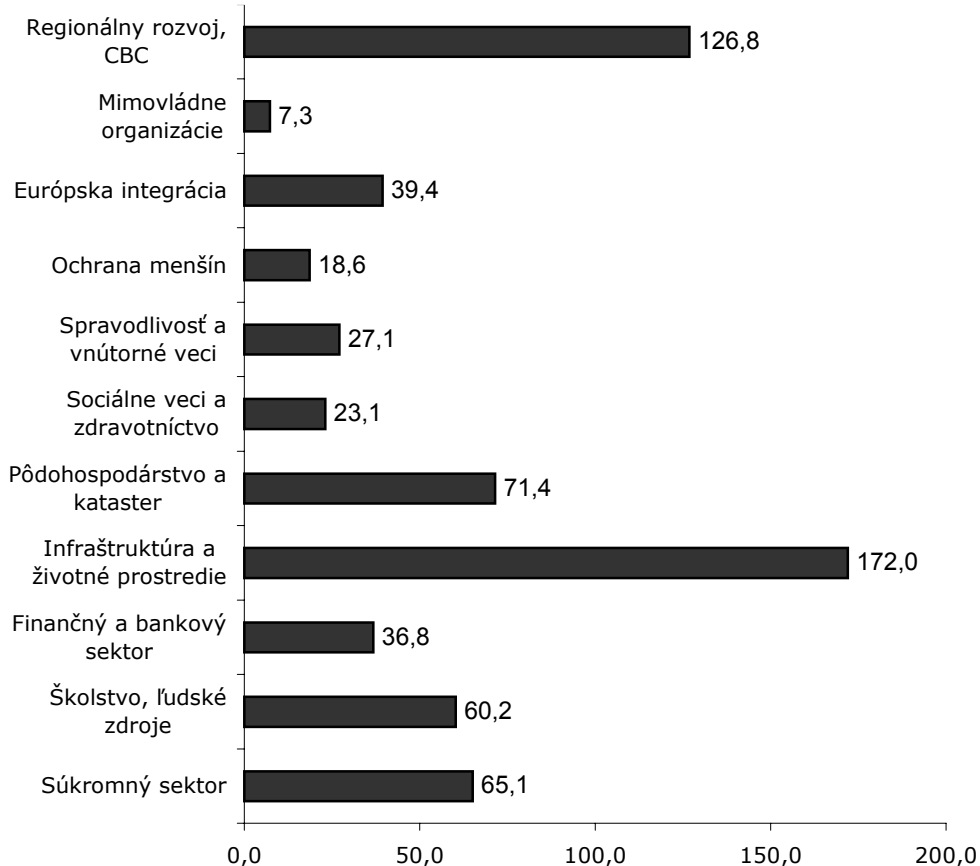
účasti žien a mužov v projektoch. Aby sa rovnosť príležitostí zaručila, základnou požiadavkou malo byť napr. zabezpečenie rovnakej účasti žien a mužov v novovytvorených inštitúciách (ktoré boli podporené z projektu Phare).

V nasledujúcom roku (2000) sa podpora zameriavala na rozvoj regiónov najviac postihnutých ekonomickými a sociálnymi problémami, hlavne pomocou kurzov a tréningov na rozvoj podnikania, budovanie inkubátorov pre podnikateľov a ďalších nástrojov na podporu podnikania. Medzi aktivitami na rozvoj podnikania boli aj systémy pôžičiek známych ako „microcredits“, ktoré predstavujú jeden z nástrojov na podporu žien pri rozvoji podnikania. Tak ako v predchádzajúcom období, neboli prijaté žiadne opatrenia na podporu účasti žien, alebo aspoň na zaručenie rovnakej miery participácie. V projektoch sa uvádza len všeobecná formula, že „rovnosť príležitostí bude zaručená“.

Podobné projekty ako v roku 2000 boli realizované aj v nasledujúcich dvoch rokoch, ale pre oblasť rovnosti príležitostí žien a mužov neboli prijaté žiadne opatrenia.

V poslednom analyzovanom období, v rokoch 2002 – 2003, boli priority aj celá agenda Phare horizontálnych projektov ovplyvnená blížiacimi sa štrukturálnymi fondmi. V tomto čase sa začal využívať aj nový projektový formulár (charakterizovaný v predchádzajúcej kapitole) s dvoma otázkami týkajúcimi sa rovnosti príležitostí. V roku 2003 sa síce začali používať indikátory na meranie dopadu projektov na rovnosť príležitostí, ale išlo len o jedno opatrenie, ktoré zaručovalo ženám vrátiť sa na rovnaké pracovné miesto po materskej dovolenke.

Schránka 4. Členenie predvstupovej pomoci EÚ za roky 1998 až 2001 podľa sektorov (Meur)

Na záver možno zhrnúť, že hoci horizontálny program Phare prispel pomocou podporených projektov k budovaniu inštitúcií a infraštruktúry a k podpore podnikania, otázke rovnosti príležitosti sa v ňom nevenovala takmer žiadna pozornosť. Napriek tomu, že mnohé z podporených projektov mali výraznú rodovú dimenziu, opatrenia na zaručenie rovnosti príležitostí počas realizácie projektov a hodnotenie dopadov na rovnosť šancí žien a mužov v nich úplne chýbali. Žiaľ, spôsob, akým sa v projektoch k otázkam rovnosti príležitostí pristupovalo, bol jednoznačne iba formálny.

Malé projekty Phare – rodová dimenzia

Základný cieľ grantového programu v rámci tzv. malých programov Phare bol orientovaný na zvýšenie povedomia slovenskej verejnosti o európskej integrácii a integračnom procese, na podporu užšej európskej integrácie Slovenska a zviditeľnenie Európskej únie na Slovensku. Okrem týchto všeobecných cieľov boli v roku 2002 stanovené aj prioritné oblasti, ktoré sa dotýkali napr. **vyrovnávanie šancí, dodržiavania ľudských práv** a podpory miestneho rozvoja.

Podľa projektových dokumentov sa o grant môžu uchádzať najmä mimovládne organizácie, inštitúcie vyššieho vzdelávania, orgány miestnej a regionálnej samosprávy, spoločenské, ekonomické, politické a kultúrne subjekty zo Slovenska. Minimálna výška podpory pre jeden projekt bola v období okolo roku 2000 stanovená na 5000 EUR, maximálna výška na 30 000 EUR. Spolufinancovanie z prostriedkov grantu mohlo dosiahnuť najviac 80 % z celkových nákladov na projekt. Projekt musel byť realizovaný na území Slovenskej republiky a ukončený do konca septembra 2004.

Rodová dimenzia v projektovom formulári

Napriek tomu, že jedným z cieľov podpory projektov bola aj podpora rovnosti príležitostí žien a mužov, rodová dimenzia je vo formulári prítomná len v minimálnej miere. V prvej časti formulára, ktorého cieľom je charakteristika inštitúcie, je potrebné uviesť aj zloženie správnej rady podľa pohlavia. Lenže v ďalších častiach formulára, v hodnotiacom dotazníku a v príručke k tomuto nástroju, sa otázkam rovnosti príležitostí nevenuje žiadna pozornosť.

Analýza podporených projektov

V rámci riešenej úlohy sme podrobnejšie analyzovali 100 projektov podporených v roku 2002 z tohto grantového programu. Podľa zamerania sa projekty rozdelili do štyroch skupín:

1. projekty na rozvoj a výstavbu infraštruktúry,
2. projekty na rozvoj a výstavbu infraštruktúry, spojené s vypracovaním strategických rozvojových dokumentov regiónu, ktoré by mohli v budúcnosti predstavovať základ pre projekty v rámci štrukturálnych fondov,
3. projekty na vypracovanie strategických rozvojových dokumentov regiónu, ktoré by mohli v budúcnosti predstavovať základ pre projekty v rámci štrukturálnych fondov,
4. projekty na budovanie podporných štruktúr na rozvoj podnikania v regióne formou prípravy priemyselných parkov, inkubátorov atď.

Nakoľko nebolo možné získať prístup k detailnej projektovej dokumentácii, zvolili sme 5 jednoduchých kritérií týkajúcich sa rovnosti šancí, na základe ktorých sme projekty hodnotili.

Boli to tieto kritériá:

- A. cieľovou skupinou projektu sú ženy, tzv. ženský projekt;
- B. aspoň v jednom prípade sú v realizovaných aktivitách v rámci projektu cieľovou skupinou ženy alebo sú cieľové skupiny charakterizované aj z pohľadu rodovej dimenzie;
- C. účasť žien je priamo uvedená v rámci aktivít projektu;
- D. rodové indikátory sú uvedené ako jedno z kritérií pri hodnotení dopadov projektu;
- E. medzi realizátormi projektu je viac ako 15 % žien.

(Hodnotenie jednotlivých projektov vzhľadom na ich zameranie a kritériá sú uvedené v schránke 5.)

Typ projektu	1.	2.	3.	4.	Spolu
Kritériá	34	32	21	13	100
A	0	0	0	0	0
B	0	0	0	0	0
C	0	0	1	1	2
D	0	0	0	0	0
E	0	1	10	3	14

Zdroj: www.europa.sk a vlastná kalkulácia autoriek

V rámci hodnotených 100 projektov nebol zaznamenaný ani jeden ženský projekt, teda projekt, ktorého cieľovou skupinou boli ženy. Taktiež v žiadnom z projektov sa neuvádzali aktivity rozdelené podľa pohlavia a neboli prijaté žiadne špeciálne aktivity len pre ženy. Len u dvoch projektov sa uvádzalo, že aktivity projektu by mohli byť pre ženy zaujímavé a môžu sa ich ženy zúčastniť, ale žiadne opatrenia na zaručenie účasti žien neboli zabezpečené. Išlo konkrétne o projekt na budovanie inkubátorov, v ktorom sa zdôrazňuje, že v rámci projektu bude poskytnutý priestor aj ženám na začatie vlastného podnikania, resp. že ženy môžu získať zamestnanie v nových podnikoch. Žiaľ, ide len o dobrovoľné opatrenie bez akýchkoľvek prijatých podporných nástrojov na dosiahnutie týchto cieľov. Podobne je to aj v prípade ďalšieho projektu zameraného na vypracovanie rozvojového plánu obce, v ktorom sa síce deklaruje, že je potrebné prijať opatrenia a aktivity pre staršie ženy v obci, ale na druhej strane žiadne ciele a priority nie sú rodovo špecifikované.

Približne v 14 % projektov bola medzi realizátormi projektu účasť žien vyššia ako 15 %. Táto hodnota približne odzrkadľuje účasť žien v regionálnych zastupiteľských orgánoch, a je to veľmi nízka hodnota vzhľadom na potrebu vyrovnannej účasti žien a mužov na projektoch predvstupovej pomoci EÚ.

Z výsledkov analýzy projektov podporených v rámci grantového programu Phare je zrejmé, že podávatelia projektov venovali otázkam rovnosti príležitostí takmer nulovú pozornosť. Z hľadiska zabezpečenia rovnosti príležitostí by bolo potrebné priamo vymedziť nástroje, ako túto otázku na úrovni projektu riešiť. To však nebolo zabezpečené ani v prípade tých projektov, kde jedným z cieľov bola podpora a posilnenie rovnosti príležitostí žien a mužov. Na druhej strane, takýto

nepriaznivý stav je aj dôsledkom nedostatočnej pozornosti, ktorú týmto otázkam venovali hodnotiace komisie a komisie schvaľujúce projekty.

Financovanie komunitárnych programov

Prostredníctvom komunitárnych programov sa EK zamerala hlavne na podporu inštitucionálneho rozvoja v kandidátskych krajinách. Pôvodne sa komunitárnych programov zúčastňovali len členské štáty EÚ, ale EK v roku 1999 umožnila účasť na niektorých programoch aj kandidátskym krajinám. Slovensko podpísalo v roku 2001 dohodu s EK, ktorá nám po zaplatení vstupného poplatku umožnila zúčastniť sa na všetkých programoch. Kandidátske krajiny sú povinné spolupodieľať sa na financovaní KP formou zaplatenia tzv. vstupenky na príslušné riaditeľstvá EK (Directorate General - DG). Európska komisia vyšla kandidátskym krajinám v ústrety tým, že umožnila spolufinancovanie vstupenky z prostriedkov národného programu Phare, pričom sa väčšinou hradí 50 % z Phare a 50 % zo štátneho rozpočtu. Postupne by sa malo financovanie zo štátneho rozpočtu navyšovať a spolufinancovanie z prostriedkov Phare znižovať. Ak príslušný rezort chce, aby bola časť vstupenky do KP hradená zo zdrojov Phare, je povinný v ročnom predstihu požiadať národného koordinátora zahraničnej pomoci o zabezpečenie spolufinancovania. Ten prerokuje možnosť spolufinancovania z Phare s DG pre rozšírenie (Enlargement). Pridelovanie grantov a riadenie finančného objemu, ako aj kontrola využitia finančnej pomoci podlieha jednotlivým riaditeľstvám Európskej komisie.

V roku 2001 bola Slovenská republika zapojená do realizácie deviatich komunitárnych programov v sektore školstvo, kultúra, hospodárstvo a financie.

V roku 2002 prebiehala implementácia jedenástich programov Spoločenstva v oblasti školstva, kultúry, hospodárstva, práce a sociálnych vecí a financií.

V roku 2003 Slovenská republika pokračovala v realizácii pôvodných siedmich komunitárnych programov v oblasti školstva, hospodárstva, financií a kultúry. Zároveň podľa nových pravidiel pokračovala v ďalšej etape dvoch komunitárnych programov v rezorte školstva a hospodárstva. Okrem toho sa Slovensko pripravovalo na pristúpenie k 8 novým programom v sektore kultúry, práce a sociálnych vecí, životného prostredia a zdravotníctva, ktoré sa pre nás otvorili v roku 2004.

Schránka 6. Komunitárne programy s dôrazom na sociálnu oblasť a vzdelávanie

Program	Účasť Slovenska					
	1998	1999	2000	2001	2002	2003
TEMPUS	x	x	x	-	-	-
Socrates I,II	x	x	x	x	x	x
Leonardo da Vinci I, II	x	x	x	x	x	x
Youth I, II	x	x	x	x	x	x
5 th Rámcový program, 1999 - 2001	-	x	x	x	x	-
6 th Rámcový program, 2002-2006	-	-	-	-	x	x
Kultúra 2000 - 2004	-	-	-	x	x	x
III., IV. Podpora SME	x	x	x	x	x	-
SAVE II	-	x	x	x	x	-
Rovnosť príležitostí 2002 - 2006	-	-	-	-	-	x
Boj proti sociálnemu vylúčeniu, 2002 - 2006	-	-	-	-	x	x
Boj proti diskriminácii, 2001 - 2006	-	-	-	-	-	x
Podpora zamestnanosti, 2002 - 2006	-	-	-	-	-	x
Zdravotníctvo, 2003 - 2008	-	-	-	-	-	x

Zdroj: www.government.gov.sk/phare

Program priamo zameraný na rovnosť príležitostí žien a mužov koordinovalo Ministerstvo práce, sociálnych vecí a rodiny SR. Na programe sa SR zúčastňuje v rokoch 2002 - 2006. Memorandum o spolupráci na tomto komunitárnom programe podpísalo Slovensko 20. júna 2002.

V rámci programu boli podporené dva projekty:

- Projekt Medzinárodného strediska pre štúdium rodiny (v súčasnosti Stredisko pre štúdium práce a rodiny), zameraný na publikovanie piatich štúdií o rovnosti príležitostí a zorganizovanie konferencie v októbri 2003, kde boli výsledky prezentované;
- Projekt Výskumného ústavu práce a sociálnych vecí (v súčasnosti Stredisko pre štúdium práce a rodiny) pod názvom Výzvy sociálnej inklúzie, zameraný na zaradenia Slovenska do Európskej stratégie boja proti chudobe a sociálnemu vylúčeniu. Výsledky projektu budú prezentované na konferencii v lete v roku 2005.

Ďalšie programy koordinované Ministerstvom práce, sociálnych vecí a rodiny boli nasledujúce: Komunitný akčný program boja proti sociálnej exklúzii (2002 - 2006), Komunitný akčný program boja proti diskriminácii (2002 - 2006) a Komunitný akčný program na podporu zamestnanosti (2002 - 2006).

Veľa ďalších projektov, ktoré neboli koordinované v rámci tohto ministerstva a nemali priamo v cieľoch posilnenie rovnosti príležitostí, malo priamy alebo nepriamy dopad na rovnosť príležitostí. Napríklad projekty v rámci priority vzdelávanie ako ERASMUS (podpora mobility študentov), COMENIUS (vzdelávacie programy pre menšiny a učiteľov), GRUNTVIG (vzdelávanie dospelých), LINGUA (podpora jazykových kurzov), LEONARDO DA VINCI (mobilitné aktivity pre učiteľov a študentov VŠ, vrátane transferu metodík a kurzov) a nakoniec YOUTH (podpora mládeže a mobilitné aktivity a kooperácia medzi skupinami mládeže) by mali spĺňať aspoň základnú požiadavku rovnosti príležitostí, t. j. rovnakú mieru účasti žien a mužov. Na druhej strane však táto

požiadavka nebola zaradená v žiadnom programovom dokumente pre výber alebo evaluáciu projektov.

Nástroje EÚ po vstupe Slovenska do EÚ

Prechodný fond

V strategickom dokumente (COM(2002)700 final, 9. 10. 2002) EK ako pokračovanie programu Phare uviedla vytvorenie tzv. Prechodného fondu na budovanie vybraných inštitúcií v nových členských krajinách v rokoch 2004 – 2006. Cieľom tohto fondu je posilniť v bývalých kandidátskych krajinách budovanie inštitúcií potrebných na prijatie a implementáciu legislatívy EK.

Národné priority pre Prechodný fond

Cieľom národnej stratégie pre Prechodný fond bolo vytvoriť priority v súlade s národnými rozvojovými dokumentmi a sektorovými plánmi v oblastiach, ktoré neboli v dostatočnej miere realizované v rámci programu Phare. Patria sem aj oblasti, v ktorých je potrebné prijať nové legislatívne dokumenty Komisie. Predložené projekty musia vychádzať zo *Súhrnného plánovacieho dokumentu pre Prechodný fond na roky 2004 až 2006*, schváleného uznesením vlády SR č. 807/2004, a zo *Súhrnnej monitorovacej správy o pripravenosti Slovenska na členstvo v EÚ* z 5. novembra 2003.

Na národnej úrovni sa identifikovali tieto prioritné oblasti podpory: štatistika, súdnictvo, poľnohospodárstvo, ekonomická kriminalita, životné prostredie, jadrová bezpečnosť, finančná kontrola, vnútorný trh, sociálna politika a zamestnanosť a verejné financie. V rámci priority zameranej na sociálnu oblasť a zamestnanosť boli bližšie charakterizované tieto ciele:

- verejné zdravotníctvo;
- antidiskriminačné opatrenia – vytvorenie inštitucionálneho zázemia a zlepšenie situácie Rómov;
- rovnosť príležitostí pre ženy a mužov – ďalšie inštitucionálne posilnenie potrebné na implementáciu európskej legislatívy;
- sociálny dialóg – zlepšenie administratívneho systému;
- politika zamestnanosti – zlepšenie koordinácie sektorových politík;
- sociálne začlenenie – hodnotenie a štatistiky týkajúce sa chudoby a sociálneho vylúčenia vzhľadom na spoločné indikátory EÚ;
- voľný pohyb osôb – posilnenie potrebných administratívnych kapacít a zabezpečenie koordinácie so systémom sociálneho zabezpečenia.

V roku 2004 mal Prechodný fond za cieľ posilnenie administratívnych kapacít v oblasti gender mainstreamingu, ako aj zabezpečenie implementácie antidiskriminačných opatrení podporou Slovenského národného strediska pre ľudské práva. Na oba projekty bolo vyčlenených 500 000 EUR.

V roku 2005 sa podpora sústreďuje na oblasť verejného zdravotníctva a podporu sociálneho dialógu.

Pre rok 2006 je prioritou boj proti chudobe a monitorovanie príslušných indikátorov.

Napriek tomu, že sa prvý raz už na úrovni projektu jasne sformuloval cieľ podpory rovnosti príležitostí, ani v príručke k tomuto nástroju (COM(2003)4884) a v projektovom formulári sa hodnotenie rodovej dimenzie alebo jej zaradenie ako horizontálneho indikátora nevyskytuje.

Legislatíva EÚ a Slovenska pre štrukturálne fondy

Všeobecné pravidlá pre štrukturálne fondy prijala EK 21. júna 1999 (č. 1260/1999). Na rozdiel od pravidiel týkajúcich sa predvstupovej pomoci, problematika rovnosti príležitostí žien a mužov je zahrnutá priamo v základných dokumentoch.

V dokumente EK pre štrukturálne fondy je proces sociálnej a ekonomickej kohézie chápaný ako rozvoj, ktorý rešpektuje princípy trvalej udržateľnosti z pohľadu ekonomickej, sociálnej a environmentálnej s tým, že hlavný dôraz sa kladie na sociálny rozvoj a ochranu životného prostredia. V prípade sociálneho rozvoja sa v dokumente zvyrazňuje vysoká úroveň zamestnanosti, prehĺbenie uplatňovania princípu rovnosti príležitostí žien a mužov (v slovenskom preklade sa naďalej používa formulácia „mužov a žien“). Navyše, projekty v rámci štrukturálnych fondov môžu napomôcť aj odstraňovanie ostatných foriem diskriminácie (na základe rasy, etnika, zdravotného postihnutia alebo veku) pomocou dôkladného zhodnotenia súčasného stavu, potrieb, využívaním finančných stimulov a vytváraním vhodných partnerstiev. Dokument zdôrazňuje potrebu vytvárania partnerstiev s organizáciami zaoberajúcimi sa ochranou životného prostredia a rovnosti príležitostí nielen na národnej, ale aj na regionálnej a lokálnej úrovni.

Pri hodnotení sa zdôrazňuje potreba hodnotenia dopadov na troch úrovniach: ekonomickej, sociálnej a hodnotenie dopadov na životné prostredie, ale aj hodnotenie dopadov na rovnosť príležitostí žien a mužov. Pre ex-ante hodnotenie sa v dokumente konkrétne uvádza potreba analýzy z pohľadu rovnosti príležitostí na trhu práce, vo vzdelávaní a vzhľadom na problém zosúladovania pracovného a rodinného života. Otázka rovnosti príležitostí je chápaná ako horizontálny indikátor, čo znamená, že všetky priority musia byť hodnotené s ohľadom na rovnosť príležitostí. Organizácie zapojené do prípravy dokumentov týkajúcich sa štrukturálnych fondov, akými sú napríklad národné rozvojové plány, musia nadviazať kontakt s organizáciami zaoberajúcimi sa rovnosťou príležitostí a zabezpečiť prístup verejnosti.

Schránka 7. Národný rozvojový plán

Národný rozvojový plán bol prijatý uznesením vlády (č. 133/2002) v roku 2002. *Národný plán regionálneho rozvoja SR* poskytuje komplexný pohľad na stav hospodárskeho a sociálneho rozvoja Slovenska a jeho regiónov, na bariéry ďalšieho rozvoja i návrhy na ich prekonanie prostredníctvom stanovenia rozvojových priorít a stratégií. Dokument obsahuje kapitolu *Rovnosť príležitostí mužov a žien a znevýhodnených skupín*. Táto 6-stranová kapitola (celý dokument ma 185 strán) nemôže dostatočne pokryť potreby problematiky. Najväčším nedostatkom je, že na rodové hľadisko sa obmedzila len táto jedna kapitola a všetky ostatné neobsahujú žiadne informácie z rodovej oblasti. Podľa spomínaného uznesenia vlády SR z roku 2002 *Národný rozvojový plán* obsahuje päť sektorových operačných programov: ekonomický rozvoj, ľudské zdroje, poľnohospodárstvo, vidiecky rozvoj a rybárstvo, doprava a životné prostredie. Operačný plán zameraný na ľudské zdroje sa opiera o už predtým prijaté dokumenty v oblasti práce a vzdelávania, pričom tu nie je spomenutý Národný akčný plán pre ženy SR a ani ostatné dokumenty týkajúce sa žien.

V rámci plánu sú stanovené 4 priority vychádzajúce z *Európskej stratégie zamestnanosti*.

Druhou prioritou v poradí je rovnosť príležitostí a podpora sociálnej inklúzie. Podľa dokumentu sa podpora orientuje na rovnosť príležitostí mužov a žien, znevýhodnených skupín a jednotlivcov ohrozených sociálnou inklúziou (exklúziou - malo by byť uvedené – poznámka autorky) na trhu práce. Je potešiteľné, že tieto problémy boli vôbec do dokumentu zaradené, na druhej strane však boli zostručnené na túto jedinú prioritu a z ostatných programov a priorít sa rodové hľadisko úplne vytratilo. Pritom je zrejmé, že aj ostatné priority (aj v iných programoch), ako napríklad rozvoj aktívnej politiky trhu práce, podpora prispôsobivosti a podnikania, rozvoj cestovného ruchu, podnikania a služieb, rozvoj vidieka či vzdelávacie aktivity sú zdrojom rodových nerovností a každé opatrenie zavedené v týchto oblastiach by malo ženám i mužom poskytovať rovnaké príležitosti.

Zdroj: Ministerstvo výstavby a regionálneho rozvoja, 2002, Bratislava

Anketa o rodovej rovnosti a gender mainstreamingu v organizačných štruktúrach pre európske fondy

Súčasťou riešenia projektu bol aj prieskum stavu a pripravenosti riadiacich organizácií a inštitúcií spravujúcich európske fondy - Predvstupové fondy aj štruktúrálny fond - z hľadiska gender mainstreamingu a rodovej citlivosti. Prieskum sa zameriaval na päť základných problémových okruhov:

- zloženie príslušného orgánu, monitorovacích výborov a výberových komisií podľa pohlavia;
- konzultačný proces s organizáciami venujúcimi sa rovnosti príležitostí žien a mužov;
- realizácia aktivít zameraných na zvyšovanie povedomia a schopností pracovníkov a pracovníčok organizácie pre oblasť rodovej rovnosti a/alebo gender mainstreamingu;
- úroveň pozornosti venovanej otázkam rovnosti príležitostí žien a mužov pri spravovaní fondov;
- výber, monitorovanie a hodnotenie projektov a aktivít.

Z hľadiska **zloženia osadenstva riadiacich organizácií a inštitúcií spravujúcich európske fondy podľa pohlavia** boli skúmané organizácie značne rôznorodé. Podiel žien na celkovom počte pracovníkov sa pohyboval od 0 do 100 %, iba jediná organizácia dosiahla paritné zastúpenie žien a mužov. V 10

organizáciách boli ženy zastúpené viac ako 50 % a v 7 organizáciách tvorili menej ako polovicu. Tri organizácie štruktúru svojich pracovníkov a pracovníčok neuviedli.

Schránka 8: Základné informácie o realizovanej ankete

Prieskum stavu a pripravenosti riadiacich organizácií a inštitúcií spravujúcich európske fondy sa realizoval v priebehu augusta a septembra 2004. Na zber informácií sa využívala internetová anketa pozostávajúca z 24 otázok (približne päť otázok na jeden problémový okruh). Dotazník sa rozosiela na všetky zistené inštitúcie a organizácie, ktoré sa v súvislosti s európskymi fondmi spomínali v rôznych analyzovaných dokumentoch alebo na relevantných internetových stránkach. Spolu bolo rozoslaných 85 dotazníkov na národné inštitúcie i regionálne agentúry.

Do stanoveného termínu anketu vyplnilo a vrátilo 19 subjektov, po termíne prišli ešte 2 odpovede. Spolu sa podarilo získať 21 odpovedí, čo predstavuje návratnosť okolo 25 %. Najviac, 11 odpovedí, prišlo od štátnych inštitúcií pôsobiacich v rámci koordinácie predvstupových programov a spadajúcich pod jednotlivé orgány výkonnej moci, t.j. pod ministerstvá a Úrad vlády SR. Ďalšími subjektmi boli 4 štátne agentúry, 5 regionálnych rozvojových agentúr a 1 subjekt zastupujúci Európsku komisiu v SR.

Podľa osoby na čele organizácie sa skúmaný súbor rozdelil približne na polovicu: v 10 organizáciách bola vedúcou žena, v 9 muž a dve organizácie požadovanú informáciu neuviedli.

Schránka 9: Zloženie riadiacich organizácií a inštitúcií, ktoré v SR spravujú EF, podľa pohlavia

Celkový počet zistených organizácií/agentúr: 21

Minimálny podiel žien: 0 %

Maximálny podiel žien: 100 %

Počet organizácií s podielom žien rovným 50 %: 1

Počet organizácií s podielom žien nižším ako 50 %: 7

Počet organizácií s podielom žien vyšším ako 50 %: 10

Počet organizácií s neuvedenými údajmi: 3

Vedúce pozície podľa pohlavia: 10 x žena, 9 x muž, 2 x neuvedené

Iná situácia sa prejavila pri pohľade na zloženie monitorovacích výborov. Do kompetencie skúmaných 21 organizácií spadalo podľa uvedených odpovedí 8 monitorovacích výborov, z nich všetky boli vedené mužom. Vyrovnané zloženie z hľadiska pohlavia mal iba jeden monitorovací výbor. Prevalu žien vykázali dva výbory, u 5 monitorovacích výborov prevažovali muži. Podiel žien sa pohyboval od 15,7 % do 58 %, teda ani maximálne zastúpenie žien veľmi neprekročilo polovicu členov výboru.

Od všetkých odpovedajúcich organizácií sa podarilo získať informácie len o 4 výberových komisiách. Z nich iba jedna organizácia mala paritné zastúpenie žien a mužov, u ďalšej boli ženy v miernej prevahe - tvorili 60 %, tretia vykazovala podiel žien na úrovni 36,4 % a posledná organizácia uviedla, že nemajú stabilnú výberovú komisiu a zostavujú ju ad hoc podľa aktuálnej potreby.

Z uvedených údajov o zložení organizácií a inštitúcií spravujúcich európske fondy alebo súvisiacich výkonných výborov a komisií vyplýva, že rodovo vyvážená štruktúra je u nich skôr zriedkavá. Najhoršie vyznela situácia za monitorovacie výbory, kde sa prejavila dosť silná dominancia mužov (všetci vedúci muži, u dvoch tretín výborov prevážili muži, u viacerých tvorili viac ako 80 % zo všetkých členov). Napriek odporúčaniam obsiahnutým v európskych

dokumentoch pre EF sa rodovo vyvážené zloženie týchto útvarov nestalo témou vážneho záujmu kompetentných štruktúr.

Schránka 10: Zloženie monitorovacích výborov a výberových komisií podľa pohlavia

Monitorovacie výbory

Celkový počet zistených monitorovacích výborov: 8

Minimálny podiel žien: 15,7 %

Maximálny podiel žien: 58 %

Počet výborov s podielom žien rovným 50 %: 1

Počet výborov s podielom žien nižším ako 50 %: 5

Počet výborov s podielom žien vyšším ako 50 %: 2

Vedúce pozície podľa pohlavia: 0 x žena, 8 x muž

Výberové komisie

Celkový počet zistených výberových komisií: 4

Minimálny podiel žien: 36,4 %

Maximálny podiel žien: 60 %

Počet komisií s podielom žien rovným 50 %: 1

Počet komisií s podielom žien nižším ako 50 %: 1

Počet komisií s podielom žien vyšším ako 50 %: 1

Počet komisií s neuvedenými údajmi: 1

Podľa získaných údajov nebola zatiaľ v SR **komunikácia a spolupráca s organizáciami špecializovanými na otázky rodovej rovnosti a gender mainstreamingu** počas programovania a implementácie či výberu a monitorovania projektov nijako zvlášť bohatá. Skôr naopak – konzultačný proces by sa dal označiť ako značne chudobný. Z 21 subjektov ani jeden neuviedol, že by mal v rámci svojej štruktúry vytvorenú špeciálnu pracovnú skupinu pre rovnosť príležitostí žien a mužov či rodovú rovnosť.

Niektoré zo skúmaných subjektov však uviedli, že experti alebo expertky na rodovú rovnosť sú zastúpené v ich štruktúrach. Päť inštitúcií deklarovalo spoluprácu s expertkami na rodovú rovnosť v rámci činnosti svojej organizácie, trikrát bola uvedená prítomnosť predstaviteľky ženskej organizácie v rámci monitorovacieho výboru a dvakrát v rámci výberovej komisie. Neformálnu komunikáciu s rodovo špecializovanými organizáciami spomenuli vo svojich odpovediach tri organizácie.

Z celkového počtu 21 organizácií teda až 12 nevyužívalo vo svojej činnosti nijakú formu spolupráce s odborníkmi a odborníčkami na rodovú rovnosť. Aj z tohto údaju sa dá vytušiť, že problematike rodovej rovnosti a presadzovaniu rodového prístupu sa na Slovensku v rámci spravovania EF nevenovala a ešte stále nevenuje náležitá pozornosť.

Anketa zisťovala aj to, o aký typ spolupracujúcej organizácie alebo expertky/experta na rodovú rovnosť išlo, v akej oblasti pôsobia. Vo väčšine odpovedí sa opakovane objavoval Odbor rovnosti príležitostí a antidiskriminácie na Ministerstve práce, sociálnych vecí a rodiny (dnes Odbor rodinnej a rodovej politiky). Okrem tohto útvaru štátnej správy boli ešte uvádzaní experti a expertky z Európskej komisie alebo zo zahraničia. Iba v jedinom prípade sa v tejto pozícii spomínali ženské mimovládne organizácie a výskumné ústavy. Vyplýva z toho, že národná komunikácia o rodovej rovnosti v rámci riadenia európskych fondov je nie len slabá až minimálna, ale zároveň je obmedzená prevažne na štátne orgány a zahraničnú pomoc. Štruktúry zodpovedné za EF

nevyužívajú dostatočne kapacity domácich expertiek a ženských mimovládnych organizácií.

Jednou z možných vysvetlení tejto situácie môže byť aj fakt, že súčasní pracovníci a pracovníčky skúmaných subjektov zodpovedných za koordináciu EF nepoznajú celý konzultačný proces (veľká fluktuácia na týchto pracovných pozíciách štátnej správy, urýchlené „doobsadzovanie“ pracovných miest s blížiacimi sa termínmi na zverejnenie výziev pre jednotlivé fondy a podobne). Takúto možnosť naznačuje aj fakt, že ani v rámci štruktúry pre IS EQUAL sa spolupráca s mimovládny a výskumným sektorom nespomína, hoci jednotlivé štúdie ex-ante za 9 tém Iniciatívy EQUAL pripravovali práve výskumná sféra a mimovládny sektor, ktoré sa zúčastňovali aj na jednotlivých diskusných stretnutiach.

Či už ide o neprizvanie expertov a expertiek k spolupráci, alebo o ignorovanie ich práce, obidva prístupy vypovedajú o tom, že zodpovedné štruktúry nevenujú dost' pozornosti problematike rodovej rovnosti a neprikladajú jej dostatočnú vážnosť.

Veľmi dôležitou oblasťou je scitlivovanie manažérov a členov výborov a komisií pre otázky rodovej rovnosti. Z celkového počtu 21 organizácií iba 7 odpovedalo, že ich pracovníci a pracovníčky niekedy absolvovali nejaký tréning alebo kurz zameraný na problematiku rodovej rovnosti. V absolútnej väčšine prípadov išlo o jednorazovú, nie opakovanú aktivitu v trvaní pol dňa až dva dni. Školenie sa pritom zväčša netýkalo všetkých pracovníkov a pracovníčok, iba vybratých členov a členiek kolektívu („jedna pracovníčka sa zúčastnila dvojdňového školenia na MPSVR SR, kde získala všeobecné informácie o uvedenej oblasti“).

V jedinom prípade sa spomína účasť na týždňovej letnej škole. Taktiež iba jedna inštitúcia uviedla, že „informácie o uplatňovaní rodového hľadiska (gender mainstreaming) sú súčasťou odbornej prípravy zamestnancov spravujúcich finančné nástroje zahraničnej pomoci“. Ďalšie dve organizácie majú pravidelné školenia o rovnosti príležitostí v rámci projektového cyklu. Ostatných 14 organizácií a agentúr nijaký tréning z predmetnej oblasti neabsolvovalo.

Školenia vo väčšine prípadov realizoval Odbor rovnosti príležitostí a antidiskriminácie pri MPSVR SR (dnešný Odbor rodinnej a rodovej politiky), nie výskumná či vzdelávacia inštitúcia (univerzita a podobne). Išlo o aktivitu v polovici roku 2004, ktorú zorganizovala bývalá riaditeľka Odboru rovnosti v súvislosti s prípravou programových dokumentov a doplnkov a s blížiacimi sa termínmi na zverejnenie výziev na podávanie projektov. Tréning viedli tak pracovníčky Odboru, ako aj predstaviteľky mimovládneho sektora a univerzitnej sféry. Uskutočnil sa už v období, keď sa SR stala členom EÚ (od 1. 5. 2004) a ukončila sa predvstupová pomoc, ktorá je hlavným predmetom rodovej analýzy v tomto projekte.

Počas prípravy na vstup sa táto problematika nepovažovala pravdepodobne za takú vážnu, aby si zaslúžila špeciálnu pozornosť z hľadiska tréningov a odbornej prípravy. Aj spomínanú letnú školu v Brne zorganizovala organizácia reprezentujúca mimovládny sektor: Nadácia otvorenej spoločnosti – OSF. Kvalitu absolvovaných kurzov či školení nehodnotila ani jedna poskytnutá odpoveď.

Súčasťou zisťovania schopností a zručností pracovníkov a pracovníčok participujúcich na spravovaní európskych fondov bola aj otázka o dostupných informačných zdrojoch k problematike rodovej rovnosti. Otázka konkrétne znela: „Mali/majú Vaši pracovníci k dispozícii nejaké manuály, príručky, publikácie k otázke rovnosti príležitostí v európskych fondoch?“ Kladnú odpoveď uviedlo iba 5 skúmaných organizácií, ostatných 16 nijaké publikácie na túto tému k dispozícii

nemá. V tých 5 kladných odpovediach väčšinou uvádzali ako zdroj internetovú stránku vlády SR, resp. EK. Obsahovo išlo prevažne o národné programové dokumenty a európske stratégie a príručky. Iba v jedinom prípade sa spomínajú slovenské publikácie (vrátane publikácií Aspektu).

Veľmi dôležitou súčasťou rodovej analýzy európskych fondov je sledovanie **existencie a typu kritérií pre výber, monitorovanie a hodnotenie projektov a projektových aktivít**. Preto sa ďalšia časť realizovanej ankety orientovala na získanie informácií o tomto aspekte. Úloha sa členila do dvoch častí: jedna sa zameriavala na kritériá výberu projektov a druhá na ich monitorovanie.

Iba 5 z celkového počtu 21 subjektov, teda menej ako jedna štvrtina, uviedlo, že má pre etapu výberu projektov vytvorené špeciálne kritériá a postupy za oblasť rovnosti príležitostí. Takmer rovnaký počet – 6 skúmaných subjektov – sa prihlásilo k tomu, že majú vytvorené indikátory rodovej rovnosti pre fázu monitorovania.

Schránka 11: Ukážky všeobecných odpovedí na konkrétnu otázku o používaných indikátoroch rodovej rovnosti

- „...v zadávacích podmienkach pre kontraktora máme rovnosť príležitostí (prišlo to z EÚ)...“
- „...uznesenie vlády č. 232/2001 Konceptia rovnosti príležitostí žien a mužov...“
- „Výberové kritériá a stanovené indikátory slúžia na vyhodnotenie dosiahnutých výsledkov projektov – pri zachovaní rovnosti príležitostí.“
- „Zaručenie rovnosti príležitostí je podmienkou realizácie projektov a často priamou súčasťou projektovej dokumentácie.“

Z nich však iba tri organizácie vedeli opísať konkrétnu formu ukazovateľa, aký používajú. Zostávajúce organizácie sa obmedzili na všeobecné konštatovanie – či už o potrebe takýchto indikátorov, alebo pôvodu úlohy na stanovenie rodových indikátorov.

A aké z konkrétnych indikátorov sa v ankete objavili? Spektrum nebolo príliš široké. Obmedzovalo sa v podstate na tri typy ukazovateľov – porovnanie miezd, podiel žien (či už z pracovníkov predkladateľa projektu, alebo z účastníkov na aktivitách projektu) a ženy vo vedúcich funkciách:

- pomer priemerného zárobku mužov a žien podporovaného subjektu v %;
- pri hodnotení je otázka o priemerných zárobkoch mužov a žien a o ich pomere ako účastníkov projektu;
- počet vytvorených a udržaných pracovných miest pre mužov a ženy v rámci účastníkov projektu;
- udržanie počtu zamestnaných žien a mužov po skončení projektu;
- v žiadosti je otázka na percentuálny podiel zamestnankýň vo firme a či je vlastníkom firmy žena / podiel žien na celkovom počte zamestnancov firmy a či je spoluvlastníkom žena.

Anketu uzatváral blok otázok, zameraný na **úroveň pozornosti venovanej otázkam rovnosti príležitostí žien a mužov pri spravovaní fondov**. Zistilo sa, že len 6 zo všetkých sledovaných organizácií a inštitúcií odpovedalo kladne na otázku, či sa počas prípravnej fázy a manažovania fondu venovali špeciálne otázkam rovnosti príležitostí žien a mužov. Pri hodnotení „ducha“, v akom

diskusia o rodových otázkach prebiehala, všetky subjekty vyznačili, že išlo o vážnu diskusiu. Okrajovosť témy rodovej rovnosti a žartovný tón diskusie o nej nepriznal ani jeden zo subjektov.

Poslednou otázkou ankety bola vlastne výzva na sformulovanie osobného postoja k problematike rovnosti príležitostí a gender mainstreamingu. Odpovede napovedajú, že problematiku dostatočne nechápu ani manažéri fondov.

Schránka 12: Výber z voľných odpovedí na zhodnotenie problematiky rovnosti príležitostí a uplatňovaní rodového hľadiska (gender mainstreaming)

- „Vieme, že EÚ berie veľký ohľad na rovnosť príležitostí, ako aj v rámci jednotlivých EÚ fondov. Je dôležité to vyzdvihnúť a monitorovať.“
- „Naša agentúra poskytuje rovnaké možnosti v rámci zamestnania pre mužov i ženy a rovnako nerobíme žiadne rozdiely v oblasti využívania našich služieb, či už ženami alebo mužmi.“
- „Výber podporených projektov podlieha prísnyim objektívnym kritériám, presne stanoveným pre každú oblasť.“
- „Osobne som za rovnosť príležitostí pre všetkých, za vylúčenie akýchkoľvek foriem nespravodlivej diskriminácie. V súvislosti s rovnosťou príležitostí žien a mužov môže žena priniesť veľa pozitívneho do spoločenského života, pokiaľ sa však nevzdá svojej roly ako žena. Žena a muž sa vo svojich rolách majú navzájom dopĺňať, nie nahrádzať.“
- „...všeobecný [postoj] – posudzovať podľa schopností a nie podľa pohlavia, vo vzťahu k fondu – irelevantné...“

Pozitívnejšie príklady:

- „Otázky rovnosti príležitostí žien a mužov je možné chápať tak, že ľudia môžu slobodne rozvíjať svoje schopnosti bez trvalých obmedzení, ktoré by predstavovali rodové roly alebo akékoľvek bariéry na účasť na politickom, ekonomickom a sociálnom živote spoločnosti na základe pohlavia. Nevyhnutnou podmienkou aplikácie rovnosti príležitostí je zabezpečenie jej legislatívneho rámca, t.j. odstránenie diskriminácie v platných právnych normách.“
- „...je dôležité sledovať a podporovať rovnosť žien a mužov...“
- „...otázke treba venovať pozornosť...“
- „...k problematike rovnosti príležitostí mám pozitívny postoj, považujem za správne presadzovať rovnosť príležitostí postupne a v oblastiach, ktoré sú najvhodnejšie na ich uplatnenie.“
- „Môj osobný postoj voči spomínanej problematike je úplne otvorený rovnakým príležitostiam na prístup žien v procese programovania, manažovania, monitorovania či hodnotenia všetkých procesov súvisiacich so ESF.“

Celkovo organizácie odpovedali veľmi formálne a stručne. Napriek poskytnutej možnosti nevyužili možnosť voľných odpovedí a usilovali sa o minimalistickú odpoveď. Vo viacerých prípadoch je zrejmé, že iba odvolanie sa na zákon o informáciách v sprievodnom liste k ankete viedlo organizáciu k tomu, že anketu vyplnila.

Plná a efektívna účasť žien v procese riadenia a spravovania EF sa dá dosiahnuť dvoma spôsobmi: zabezpečením rodovej rovnováhy v rozhodovacích orgánoch a konzultáciami s organizáciami, ktoré pracujú v oblasti rodovej rovnosti. Uskutočnená analýza ukázala pretrvávajúce nedostatky v oboch uvedených sférach (neadekvátne zastúpenie žien v monitorovacích výboroch, nedostatočný až minimálny konzultačný proces s expertmi a expertkami na rodovú rovnosť). Dôležitým postupom sú aj tréningy na zvýšenie povedomia členov riadiacich orgánov na sledovanú problematiku, ako aj tréningy na rodovú analýzu pre

členov monitorovacích výborov. Výsledky ukázali, že nedostatky pretrvávajú aj v tejto oblasti.

Viacere odpovede na výzvu k voľnému zamysleniu a zhodnoteniu problematiky rovnosti príležitostí a GM napovedajú, že pretrváva platnosť výroku H. Havelkovej, že u nás je rovnosť príležitostí ešte vždy „otázkou verejného záujmu z dôvodu inej otázky verejného záujmu“ (tlak EÚ).

Čo sme sa naučili a čo nás čaká (a neminie)

Projekt hodnotenia rodovej dimenzie v predvstupových fondoch EÚ predstavuje v SR pilotnú iniciatívu v oblasti hodnotenia finančných nástrojov EÚ na národnej úrovni. V projekte sme sa zmerali aj na hodnotenie prístupných informácií o štrukturálnych fondoch, ktoré predstavujú hlavný finančný nástroj po vstupe do únie. Sledovali sme s veľkým záujmom a často aj s veľkým znepokojením protichodné udalosti, ktoré nastali počas implementácie predvstupovej pomoci EÚ. Je neodškriepiteľné, že v oblasti rozvoja inštitúcií a budovania infraštruktúry dosiahlo SR výrazný pokrok. Na druhej strane však takmer vo všetkých hodnotených projektoch a v analyzovanej legislatíve problematika rovnosti príležitostí takmer úplne chýbala.

Národné dokumenty bez rodovej dimenzie

Národné dokumenty, ktoré formulujú priority a ciele pre predvstupovú pomoc, majú zásadný význam pre prenesenie princípov rovnosti príležitostí na úroveň projektov. Tu by sme rady zdôraznili úlohu EÚ a jej orgánov, ktoré mali a majú veľký vplyv pri vytváraní národných strategických plánov a dokumentov. Hlavne v počiatočnom období prípravy na čerpanie z predvstupovej pomoci boli národné dokumenty pripravované v úzkej spolupráci s predstaviteľmi EÚ. V tejto prvej fáze však problematika rovnosti príležitostí nebola ešte chápaná ako priorita ani na úrovni programových a strategických dokumentov EÚ, čo sa premietlo aj v národných dokumentoch.

Národné rozvojové dokumenty, ktoré slúžili ako východisko pre projekty, boli zamerané nielen na budovanie infraštruktúry, ale aj na budovanie a rozvoj inštitúcií a na posilnenie ekonomickej a sociálnej kohézie. V rámci týchto priorít mali realizované projekty rozsiahly dopad na sociálnu oblasť, a teda aj na rovnosť príležitostí žien a mužov, tá však v programovacích dokumentoch nebola vôbec podchytená.

Je dôležité poznamenať, že do národných rozvojových dokumentov bola otázka rovnosti príležitostí zaradená až v roku 2002, teda štyri roky po začatí predvstupovej pomoci. Aj v tomto prípade šlo len o krátku kapitolu o nerovnostiach medzi mužmi a ženami, a nie o chápanie rodovej otázky ako horizontálneho indikátora.

Na základe výsledkov analýzy odporúčame zaradiť otázku rovnosti príležitostí na začiatok prípravy národných dokumentov. Takýto prístup by rešpektoval jasný dôraz Európskej únie na túto oblasť ako základného predpokladu rozvoja. Bol by to jasný signál, ktorý sa potom preniesie na úroveň agentúr realizujúcich projekty, podávateľov projektov a všetkých kľúčových aktérov na úrovni projektov.

Budovanie inštitúcií bez rodovej dimenzie

Treba explicitne zdôrazniť, že rozvoj inštitúcií zaoberajúcich sa problematikou rovnosti príležitostí žien a mužov nebol v dostatočnej miere realizovaný. Záujem o podporu inštitúcií zameraných na túto oblasť nastal len v poslednej fáze predvstupovej pomoci a vznikol skôr v súvislosti s vyčlenením potrebných finančných zdrojov z EÚ, predovšetkým kvôli budúcim štrukturálnym fondom. V tejto poslednej fáze bolo jednou z priorít dokumentov EÚ vytvoriť inštitucionálne zázemie pre projekty v rámci Európskeho sociálneho fondu (ESF), ktoré predpokladajú zaradenie rodovo citlivých opatrení vo všetkých podporovaných projektoch a vytvorenie inštitúcií potrebných pre projekty v rámci

iniciatívy EQUAL. Spolu s ďalšími prioritami týkajúcimi sa sociálnej oblasti boli tieto priority zaradené do Prechodného fondu, ktorého cieľom bolo dokončiť budovanie inštitúcií v nových členských krajinách. Pred týmto nástrojom nebolo prijaté žiadne opatrenie alebo národný rozvojový dokument na zníženie nerovností medzi mužmi a ženami.

Všeobecne môžeme konštatovať, že v oblasti vytvárania a budovania inštitúcií v rokoch 1998 – 2003 sa otázka rovnosti príležitostí otvorila až neskôr. Preto odporúčame pre súčasné kandidátske krajiny zahrnúť otázky rovnosti príležitostí žien a mužov do národných rozvojových plánov a národných stratégií od začiatku predvstupovej pomoci. V novovytvorených inštitúciách a projektoch podporených z predvstupovej pomoci by malo byť zabezpečenie rovnej účasti žien a mužov základnou požiadavkou.

Zlyhanie na úrovni projektov

Postavenie otázky rovnosti príležitostí na úrovni národných dokumentov sa následne premietlo na úroveň projektov. Pretože neboli prijaté žiadne indikátory na hodnotenie dopadov na rovnosť príležitostí, táto oblasť nebola na úrovni projektov podchytená. Je žalostné, že až po niekoľkých rokoch implementácie predvstupovej pomoci bol prijatý nový projektový formulár, ktorý obsahuje aj otázku týkajúcu sa rovnosti príležitostí. Tento formulár sa však používal len v poslednom roku predvstupovej pomoci.

Preto považujeme za veľmi dôležité jasne formulovať potrebu zachovania princípu rovnosti príležitostí ako jedného zo základných pilierov ekonomického a sociálneho rozvoja na úrovni EÚ. Ako je zrejmé z dotazníkového prieskumu, treba na národnej úrovni vytvoriť pre tvorcov, posudzovateľov a evaluátorov projektov manuál, ako začleniť rodovú dimenziu do konkrétnych projektov. Inak bude problematika rovnosti príležitostí zaradovaná do projektov (ak vôbec bude zaradená) skôr formálne a v podobe jedného alebo dvoch indikátorov, ktoré nebudú schopné postihnúť variabilitu dopadov na rovnosť príležitostí v rôznych projektoch.

Štrukturálne fondy EÚ – šanca na uplatňovanie princípu rovnosti príležitostí

Prichádzajúce štrukturálne fondy vyvolali už v roku 2002 zmeny v národných programoch a prioritách, ku ktorým bola zaradená rodová dimenzia. Ale toto nestačí. Aby bolo možné zabezpečiť uplatňovanie princípu rovnosti príležitostí počas celého projektového cyklu, od prípravy až po realizáciu a hodnotenie dopadov, treba urobiť oveľa viac. Predpokladá to chápanie princípu rovnosti príležitostí ako jednej z priorit tak na národnej úrovni, ako aj na úrovni všetkých aktérov - hlavne v rámci inštitucionálneho zázemia.

V EÚ došlo k posunu v chápaní rovnosti príležitostí ako prioritného princípu pre štrukturálne fondy, čo malo pozitívny dopad aj na národnej úrovni. Na druhej strane plnenie tohto princípu predkladá synergické pôsobenie všetkých aktérov v rámci fondov. Preto spolupráca vládnych a mimovládnych organizácií zaoberajúcich sa otázkami rovnosti príležitostí a gender mainstreamingu formou konzultácií môže pomôcť pri tvorbe národných stratégií a uplatňovaní princípu rovnosti príležitostí na všetkých úrovniach projektového cyklu.